

Ikke skyt pianisten – om pressens videreformidlingsrett

Av advokat Jon Wessel-Aas

Påvirket av praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol, har det i norsk rettspraksis skjedd en betydelig utvikling innenfor presseretten de senere år. Blant de problemstillingene som har blitt berørt av denne utviklingen, er pressens rettslige ansvar som videreformidler av andres ærekrenkende ytringer. Tidligere norsk rett tilsa at pressen som hovedregel ble likestilt med ytringens kilde, slik at det måtte føres sannhetsbevis for ytringenes innhold, med mindre de såkalte «referatprivilegiene» fikk anvendelse. Forfatteren argumenterer for at nyere, norsk rettspraksis viser at den nye hovedregelen i slike tilfeller, er at pressen er ansvarsfri, så langt den videreformidlede informasjonen har allmenn interesse og det journalistiske håndverket er aktsomt.

JON WESSEL-AAS ER FØDT I 1967. Han har en Bsc. i International Relations fra London School of Economics & Political Science (1985–1988), og ble cand. jur. i 1995. Han har tidligere arbeidet i advokatfirmaet Schjødt, og har siden 1999 vært ansatt som advokat i Norsk rikskringkasting AS.

1 INNLEDNING

På bakgrunn av det som av Høyesterett i Rt. 2002 s. 764 kalles en «vesentlig rettsutvikling» på ytringsfrihetens område, har det blitt debattert og skrevet mye om hva rettstilstanden nå er, også i nærværende tidsskrift. En i praksis viktig del av denne utviklingen gjelder spørsmålet om pressens rett (og plikt) til ansvarsfritt å kunne videreformidle åpne kilders ytringer, selv om ytringene i seg selv er rettstridige – eksempelvis rettsstridige ærekrenkelser. Dette er imidlertid, så vidt jeg har registrert, ikke behandlet isolert i fullt oppdatert form i den hittidige debatten.

De fleste diskusjoner har tatt utgangspunkt i de få høyesterettsavgjørelser som har berørt spørsmålet de senere år, sist Høyesteretts dom i ærekrenkelsessaken anlagt av håndballtreneren Lio mot Nordlandsposten (Nordlandspostsaken, jf. referansen ovenfor). Ettersom Høyesteretts realitetsavgjørelser i denne og noen tidligere saker ikke omhandler videreformidling i sin rendyrkede form, er de ikke fullt ut egnet til å bidra til utvetydige konklusjoner.

Imidlertid foreligger det etter hvert noe underrettspraksis som illustrerer spørsmålet bedre. Et nyere og godt egnet eksempel, er Borgarting lagmannsretts dom av 27.05.02 (LB-201-01316), der Norsk rikskringkasting AS (NRK) m.fl. ble frifunnet i et ærekrenkelsessøksmål anlagt av Steinar Bastesen. Bastesens anker (både sivil- og straffeprosessuelle) ble nektet fremmet for Høyesterett fordi kjæremålsutvalget fant det klart at anken ikke kunne føre frem. Dommen bidrar derfor til å avklare gjeldende rett. Jeg skal i denne artikkelen trekke ut det generelle som jeg mener at den avklarer med hensyn til pressens videreformidlingsrett. For ordens skyld nevnes at undertegnede var NRKs prosessfullmektig i saken (Bastesensaken).

2 PROBLEMSTILLINGEN – BAKGRUNN

Etter tradisjonell norsk lære er utgangspunktet etter ærekrenkelsesreglene (straffeloven §§ 246 flg.) at pressen har et selvstendig medvirkeransvar når den videreformidler andres ærekrenkende ytringer – noe som medfører at pressens videreformidling som hovedregel vil være rettstridig, med mindre pressen kan føre sannhetsbevis for *innholdet* i den videreformidlede beskyldningen.

Unntak fra denne hovedregelen har gjennom årene blitt utviklet i norsk rettspraksis, i form av såkalte «referatprivilegier». Disse har grovt sagt begrenset seg til pressens objektive og balanserte gjengivelser av innholdet i offentlige rettsprosesser, tiltalebeslutninger og, etter hvert, siktelsler. I slike tilfeller har det vært akseptert at pressen ikke skal pålegges å føre sannhetsbevis for selve innholdet i de beskyldninger som da blir videreformidlet.

Utenfor området for disse referatprivilegiene var det inntil for få år siden hovedregelen om fullt sannhetsbevis som gjaldt. Først etter at Norge i 1999 ble felt av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) for krenkelse av yttringsfriheten etter artikkel 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), i klagesak anlagt av Bladet Tromsø (Selfangersaken), begynte det å skje en markert bevegelse i norske domstolars behandling av pressens videreformidlerrolle. Saken gjaldt avisens videreformidling av ikke-beviste, ærekrenkende beskyldninger mot identifiserbare selfangere, inntatt i en (ikke-offentliggjort) rapport avlagt av en offentlig oppnevnt fangstinspektør. Snevert – og etter min oppfatning feilaktig – fortolket tilsa denne avgjørelsen bare at de tradisjonelle norske «referatprivilegiene» nå måtte utvides til også å omfatte pressens objektive og balanserte gjengivelser av innholdet i offentlige dokumenter. En slik tolkning synes å prege Høyesteretts premisser i den såkalte «Kjørelærersaken» (Rt. 2000 s. 279).

I samme periode publiserte Kyrre Eggen – den gang doktorgradstipendiat, nå dr. juris og advokat – både artikler og utredninger (se Kritisk Juss 2000 (27) nr. 3 og NOU 1999:27, særskilt vedlegg nr. 1) på bakgrunn av analyser av EMDs praksis omkring

blant annet pressens videreformidlerrolle. Synspunktene er fulgt opp og oppdatert i Eggens doktoravhandling, publisert i bokform, med tittel «Ytringsfrihet» (Cappelens Forlag 2002), der pressens videreformidlerrolle er spesielt behandlet på s. 436 flg. Eggens konklusjon er at EMDs praksis tilsier en *generell* hovedregel om at pressen ikke skal holdes rettslig ansvarlig når den videreformidler åpne kilders ytringer, så langt ytringene belyser et tema av allmenn interesse, og det ligger et aktsomt journalistisk håndverk bak formidlingen. En slik regel utelukker selvfølgelig ikke at det etter omstendighetene vil kunne kreves noe tilnærmet sannhetsbevis for innholdet i kildens ytringer. Sannhetsbevis vil imidlertid ikke være avgjørende, da regelen åpner for en langt mer nyansert vurdering. Det prinsipielle i en slik regel i forhold til eldre norsk rett er at pressen ikke automatisk skal identifiseres med ytringens opphavsperson – kilden – i vurderingen av rettslig ansvar.

Rettskildemessig manglet man imidlertid inntil mai i fjor norsk rettspraksis som klart anvendte og la til grunn en slik generell innfallsvinkel. Som jeg skal utdype nedenfor, mener jeg at Borgarting lagmannsretts dom i Bastesensaken, sammenholdt med Høyesteretts dom noen uker senere i Nordlandspostsaken, bekrefter at Eggens utlegning av EMDs praksis nå er gjeldende rett i Norge.

3 LAGMANNSRETTENS DOM I BASTESENSAKEN

Bakgrunnen for Bastesens søksmål mot NRK var NRKs kringkasting av en fjernsynsdokumentar om den internasjonale konflikten mellom hvalfangsttilhengere og hvalfangstmotstandere, konkretisert ved reportasjer fra hvalfangst på USAs nord-vestlige kyst. Dokumentaren inneholdt blant annet flere redigerte intervjusekvenser med den profilerte og militante hvalfangstmotstanderen Paul Watson. På spørsmål om hvorfor han noen år tidligere hadde hevdet at det var forbundet med livsfare for ham å vise seg i Norge, svarte Watson at han hadde mottatt drapstrusler fra blant andre Steinar Bastesen. Han konkretiserte dette ved å gjengi en påstått telefonhenvendelse fra Bastesen, der Bastesen skal ha sagt «if you come to Norway, we'll blow your fucking head off!».

Bastesen medvirket overhodet ikke i dokumentaren, men da han før sending fikk vite hva den inneholdt, krevet han den refererte sekvensen fjernet, da han påsto at han aldri hadde ringt til Watson, og langt mindre fremmet slike trusler. NRK valgte å sende programmet som det var, men ved utannonseringen opplyste tv-vertinnen at Bastesen benektet at han hadde snakket med eller drapstruet Watson.

Partene var enige om sakens faktum og om at Watsons påstand objektivt sett var ærekrenkende. Uenigheten dreide seg utelukkende om rettsstridsspørsmålet. Oslo byrett kom til at ytringene var ærekrenkende beskyldninger som det ikke var ført sannhetsbevis for, og anvendte det tradisjonelle norske utgangspunktet om at pressen som videreformidler hadde et selvstendig medvirkeransvar, som retten ikke fant

grunnlag for å gjøre unntak fra. Påberopt praksis fra EMD ble summarisk avfeid som lite relevant for saken.

I lagmannsretten, derimot, fikk NRK fullt gehør for sin «EMD-metodiske» argumentasjon. Riktignok inneholder dommen en dissens i spørsmålet om ytringene, tolket i kontekst, objektivt ble rammet av straffeloven § 247. Flertallet – en fagdommer og meddommerne – mente at de fleste seere ikke ville oppfatte Watson som troverdig slik som han ble portrettert i programmet, og at NRKs formidlig derfor ikke var egnet til å skade Bastesens gode navn og rykte. Etter min oppfatning argumenterte flertallet på dette punktet med momenter og resonnementer som vanligvis hører hjemme i rettsstridsvurderingen. Uansett kom en samlet rett til at ytringene ble rammet av straffeloven § 246 (den subjektive æresfølelsen). Retten minnet om at det imidlertid også er et vilkår for å anvende §§ 246 og 247 at NRKs formidling kan anses som rettsstridig. Deretter foretar lagmannsretten en fullstendig og enstemmig rettsstridsvurdering, uavhengig av dissensen omkring § 247. Det er denne del av premissene som gjør dommen interessant.

Lagmannsrettens rettsstridsvurdering var – i tråd med NRKs anførsler – lagt opp nettopp slik som EMD resonnerer i saker om pressens formidlerrolle. Følgelig vurderte retten først hvorvidt formidlingen bidro til å opplyse et tema av allmenn interesse – noe den kom til at den gjorde. Når dette var konstatert, gikk retten inn på spørsmålet om det journalistiske håndverket var akseptabelt (aktsomt). Også dette spørsmålet ble besvart bekreftende. Retten fremhevet blant annet at det gikk klart frem for seerne at det var Watson som sto for påstandene, ikke NRK. Det var tale om «ren formidling». Retten viste da spesielt til EMDs dom i saken *Jersild vs. Danmark* (1994), som den mente fikk «sentral betydning i saken». Dette er interessant, fordi dommen er en av de klareste fra EMD om pressens videreformidlerrolle, og det er ofte henvist til den i senere dommer fra EMD. I norsk rett har imidlertid *Jersild-dommen* ikke før blitt vektlagt slik i ærekrenkelsessaker, under henvisning til at den gjaldt videreformidling av rasistiske ytringer, ikke ærekrenkende ytringer (se for eksempel NOU 1995:10 «Reformer innen injurielovgivning» s. 41). En slik sontring savner begrunnelse og har heller ikke støtte i EMDs senere praksis, jf. blant annet henvisninger i *Selfangersaken* og i *Thoma vs. Luxembourg* (2001).

Meg bekjent er det derfor første gang at en høyere rettsinstans i Norge innser betydningen av *Jersild-dommen*, der det blant annet uttales generelt at:

«The punishment of a journalist for assisting in the dissemination of statements made by another person in an interview would seriously hamper the contribution of the press to discussion of matters of public interest and should not be envisaged unless there are particularly strong reasons for doing so» (dommens premiss 35).

Dette viser at utgangspunktet etter EMDs praksis er det motsatte av straffelovens ordlyd og tidligere norsk praksis. Senere EMD-praksis (herunder Selfangersaken) viser at vurderingen av om det i et konkret tilfelle foreligger «particularly strong reasons», kan sammenfattes som en vurdering av hvorvidt det etter omstendighetene ligger et uaktsomt journalistisk håndverk bak formidlingen.

Går man videre i lagmannsrettens premisser i Bastesensaken, ser man da også at retten, etter henvisningen til Jersildsaken, gikk nærmere inn på det journalistiske håndverket. Det ble blant annet pekt på at det i dette tilfellet – hvor påstand sto mot påstand – ville ha vært vanskelig for NRK å etterprøve sannhetsgehalten i Watsons påstander. At slik etterprøving ikke hadde blitt gjort, ble derfor ikke ansett som uaktsomt. I den sammenheng er det viktig å peke på at retten tillar det vesentlig betydning at NRK ved utannonseringen av programmet formidlet Bastesens dementi – hans rett til samtidig imøtegåelse ble overholdt. Disse momentene, sammenholdt med informasjonsverdien av å få frem hvilken retorikk som benyttes av partene i hvalfangstkonflikten, betydningen av Bastesens offentlige rolle i temaets sammenheng, samt rettens tiltro til seernes eget skjønn, gjorde at retten ikke hadde innvendinger mot det journalistiske håndverket.

Retten konkluderte derfor med at NRK ved å formidle intervjuet med Watson hadde ivaretatt sin informasjonsplikt i samsvar med hovedregelen om ytringsfrihet i EMK artikkel 10. Da forelå det heller ikke rettstridige overtredelser av straffeloven §§ 246 eller 247. Dette illustrerer etter min oppfatning også at lagmannsretten har lagt til grunn det korrekte, rettssystematiske perspektiv, jf. forrangsprinsippet i menneskerettsloven § 3 og Høyesteretts generelle uttalelser om forholdet til EMK og EMDs metode i plenumsavgjørelsen i Rt. 2000 s. 996.

4 OPPSUMMERING

Som nevnt ovenfor, falt Høyesteretts dom i Nordlandpostsaken noen uker etter lagmannsrettens dom i Bastesensaken. Noen måneder senere avviste Høyesteretts kjæremålsutvalg Bastesens anker. Nordlandpostsaken er kommentert både i forordet til Eggen (op. cit.) og i advokatene Cato Schiøtz og Vidar Strømmes innlegg i LoR nr. 7 2002 (s. 401–402). Jeg skal derfor ikke redegjøre nærmere for den saken i denne sammenhengen, bortsett fra å peke på at den også dreide seg om i hovedsak videreformidlede beskyldninger.

Poenget er at disse to avgjørelsene – både hver for seg og sett i sammenheng – viser at norske domstoler endelig har forlatt den gamle lære om nærmest full identifisering mellom pressen og kilden, der hvor de tradisjonelle «referatprivilegiene» ikke kommer til anvendelse.

Den nye hovedregelen er – i samsvar med Eggens utledning av EMDs praksis – at når pressen videreformidler åpne kilders ytringer, og ytringene bidrar til opplysning av et tema av allmenn interesse, skal det ikke sanksjoneres mot pressen, med mindre det foreligger etter omstendighetene uaktsomt journalistisk håndverk.

At man dermed har opplevd et paradigmeskifte» i norsk presserett (jf. Schiøtz og Strømme, op. cit.), synes derfor å være en treffende beskrivelse. Til skeptikerne overfor denne rettsutviklingen bør det imidlertid presiseres at den nye hovedregelen på ingen måte innebærer noen immunitet for pressen, på bekostning av kjernen i personvernet. For det første forutsetter beskyttelsen at det dreier seg om samfunnsrelevant informasjon (allmenn interesse). Dette kriteriet vil jo som regel avgrense mot saker hvor det er grepet inn i for eksempel privatlivets fred. Dessuten vil vurderingen av det journalistiske håndverket kunne få forskjellige utslag, avhengig av den konkrete sakens og den formidlede informasjonens karakter. Selv om EMD har gitt pressen rom for feil og eventuelle overdrivelser, vil likevel ikke den skjødesløse journalistikk passere dette nåløyet.